

hez, s azon belül is a kognitív szemantikához, amely az eredeti mű szerzője, befogadó fordítója és célnyelvi olvasója hármasságban vizsgálja az individuális és a szubjektíven megélt kultúrák kognitív, mentális tereit.

Az orosz és a magyar nyelvnek a jelen tanulmánykötet által bemutatott ilyen irányú stilsztikai elemzése mind a nyelvészek, mind az irodalmárok, mind a gyakorló tanárok s az oroszul tanulók számára egyaránt érdekes olvasmány lehet. A kötet végén bibliográfiai tájékoztató található, amely a tanulmányok eredeti lelőhelyét tartalmazza.

Abonyi Andrea Tímea

Bárdosi Vilmos – Kiss Gábor (szerk.):

Szótárak, szólások, nevek vonzásában

Köszöntő könyv Fábrián Zsuzsanna tiszteletére

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2010.
240 p.

Minden születésnap fontos mérföldkő egy ember életében. Az a szép egyetemi hagyomány, miszerint tisztelgő kötetekkel köszöntik a kollégák az ünnepeltet, különösen emeli az esemény rangját. Az avatott szem számára néhány dolog első látásra is szembeötlő, ha végignézünk az ábécébe rendezett névsoron: kiválónál kiválóbb pályatársak, sikeres volt diákok több tudományterület képviselőit és két nagyszerű szerkesztőt. A borítóról Dante Alighieri figyelő szeme tekint az eredményre.

A tisztelgő kötetben megszokott módon az írások mindegyike kötődik az ünnepelt által kutatott témákhoz. A szerzőknek nem volt nehéz dolguk, hiszen Fábrián Zsuzsanna anynyira sokoldalú kutató, munkássága olyan sokrétű, hogy könnyen találhat hozzá kapcsolódó pontokat bármelyik nyelvész. *Albert Sándor* abból a nyelvfilozófiai véleményből indul ki, hogy „csak egy bizonyos nyelven lehet filozofálni” (É. Gilson 11. o.). Vajon el-

képzelhető-e más nyelven Heidegger filozófiája, mint németül? Pontos megfelelő hiányában lehetetlenné válik-e a fordítás? Igaz-e a filozófiára Ladmiral megállapítása, miszerint „egy fordítás célja az, hogy felmentsen minket az eredeti szöveg elolvasása alól” (16)? – *Balázs Géza* „Az abszurd a népköltészetben” című tanulmánya a jelentés világa körül folytatott kutatásokhoz kapcsolódik. A szerző sok példát felvonultat, gazdagon dokumentált írásában az irodalom és nyelvészet közti határterületet, az abszurd megnyilvánulásait mutatja be, rávilágítva arra, hogy a jelenség a népköltészettől a posztmodernig, a magas irodalomtól a városi folklórig fellelhető. – *Bañcerowski Janusz* egyik legszakavatottabb kutatója nyelv és világkép kapcsolatának. A jelenséget először a nem-európai nyelvekből vett példák segítségével világítja meg, majd figyelmeztet arra, hogy tévedés a témában csak európai és nem-európai nyelvek közötti különbséget látni. A lengyel–magyar és lengyel–német viszonyból hozott példák bemutatják, hogy a nyelvek közti különbségek nemcsak a szókészletben és a nyelvtanban rejlenek, hanem „összehasonlítjuk a világ két különböző nyelvi képét is” (37).

Bárdosi Vilmos Fábrián Zsuzsanna családnévéről kiindulva a *bab* szó frazeológiai vizsgálatát végzi el több európai nyelvben. Sok érdekességgel szolgál ez az írás, amely a *bab*-tól a *paszulykaróig* vizsgálja a korpuszt előbb a magyar nyelvben a) tipológiai szempontból, b) a használati minősítések szempontjából és c) onomasziológiai megközelítésben. A kontrasztív nyelvészeti megközelítésben a szerző a francia, a német, az olasz és a spanyol nyelvekkel veti össze a vizsgált anyagot. – *Bernáth Csilla* cikkének kiindulópontja az írott és nem írott (TV, rádió) német sajtó jellegzetes szavainak és „szóra sem érdemes szavainak” (59) évenkénti nyelvművelő vizsgálata. Értekezésében szorgalmazza a magyarországi kritikai nyelvművelést, a magyar nyelv iskolai tanításában a lexikográfia bevezetését, és rámutat a „beszélők érzékenységének felkeltése a stílusminősítések iránt” (62) fontosságára, vala-

mint a frazeológia tudatos használatára. – *Eőry Vilma* típusok szerint elemzi a szótárakat, majd összehasonlít két konkrét szótárt, a *Magyar értelmező kéziszótárt* és a *Petőfi-szótárt*, és megvizsgálja a *nyárfa* címszóhoz tartozó két szócikket. A két értelmezés különbözősége a szemantika egyik központi kérdéséhez vezet, amit a szerző a lexikális jelentés és az aktuális jelentés eltérésére vezet vissza. – *Fóris Ágota* a tudományos világ sok területére (a természettudományokra és a társadalomtudományokra is) kiterjeszthető *skálafüggetlen hálószerkezet* vizsgálatára vállalkozik. A hálómodell a szótárakban az információk mennyiségi és minőségi tárolását és gyors elérhetőségét szolgálja. A szerző bemutatja, hogy „a szótárak hogyan igazodnak a nyelvi háló szerkezetéhez” (84), hogyan érhető el a hatalmas adathalmaz bármelyik eleme igen rövid idő alatt. – *Keszler Borbála* és *Kaán Miklós* „Az íny és a szájúreg betegségeinek megnevezése a régi magyar orvosi receptekben” című tanulmánya – XVII. és XVIII. századi illusztrációkkal – gazdag tárháza olyan megnevezéseknek, amelyeknek egy része már nem azonosítható a mai betegségekkel, más részük azonban igen. E régi betegségeknek és tüneteknek ismeretében sokat megtudhatunk a népi gondolkodásmódról és a korabeli nyelvhasználatról. – *Kiss Gábor* az értelmező szótárakról írt tanulmányában abból a tételből indul ki, hogy ezek a szótárak ugyan természetüknél fogva szinkrón szemléletűek, azonban a szerkesztők „jelentős diakrón szemlélettel készítették” (113) el őket. Ennek alátámasztására összehasonlítja a fontosabb szótárak előszavában szereplő önmeghatározásokat: öt történeti szótár (1890–2006) és nyolc értelmező szótár (1862–2007) erősíti a megállapítás hitelességét. – *Kiss Jenő* az idegen eredetű tulajdonnevek magyar nyelvű környezetben történő kiejtésének problémáival foglalkozik. Egy felmérés eredményei – amely számos tanulsággal szolgált a szerző számára, és intő példa kell, hogy legyen a magyar nyelv használóinak – megerősítik azt a tapasztalatot, hogy a kérdésben

nagyon sok a bizonytalanság, tehát a kutatást érdemes lenne kiterjeszteni. Megjegyezzük, hogy minden nyelvi közösség másként ejti ki az idegen szavakat, ami komoly gondot szokott okozni a hallás utáni értés mérésekor is. – *Kiss Sándor* a köszöntött kolléga valencia-elméleti és gyakorlati kutatásaihoz csatlakozva a francia vonzatokról értekezik, méghozzá a Tesnière-féle tétel alátámasztásával. A XX. század első felének ez a magányos kutatója a halála után megjelent művével – *Éléments de syntaxe structurale* (1959) – vált híressé. Az elemzés bemutatja, hogyan „kísérlete meg Lucien Tesnière a szemantikát és a grammatikát bizonyos pontokon elméletileg koherens módon összekapcsolni” (130).

Magay Tamás a Szótári Munkabizottság útját követi 2000-től napjainkig, de szó esik a Bizottság „öskoráról” és „hőskoráról”, a neves elődökről és a műhelyek tevékenységéről. Az Ország Ház László 1983-ban bekövetkezett halálával megszűnt alkotó elméleti munka folytatását Magay Tamás szorgalmazta 1999-től. Kitartását siker koronázta, mert 2000 elején ismét megszületett a Szótári Munkabizottság, amely a „legaktívabb munkabizottság” (136) elismerést vívta ki magának, nem utolsósorban a tagok által elindított egyetemi lexikográfiai program, valamint a *Lexikográfiai füzetek* révén. – *Morvay Károly* írása, a „Baszk közmondások Paczolay Gyula European Proverbs című könyvében” azt bizonyítja, hogy a baszk nyelvben sokkal több mondás megtalálható, mint azt eredetileg a téma elismert kutatója, Paczolay feltételezte. Egyben arra figyelmeztet, hogy az újabb adatok ismeretében kívánatos lenne a többi nyelv vonatkozásaiban is az eddigi megállapítások felülvizsgálata. – *Nyomárkay István* „Árulkodó szövegek, Werbőczy István Tripartituma és horvát fordítása” című munkája arra mutat rá, milyen fontos a filológusok számára a párhuzamos szövegek és a szövegemlékek fordítása. A szerző a lexikográfus Fábian Zsuzsanna figyelmébe ajánlja ezt az érdekes adalékokkal szolgáló egybevetést. Három példával illusztrálja mondandóját a fordító számára. – *Pajzs*

Júlia „Az igei szerkezetek gyakorisági szótáráról” című esszéjében a *Magyar Nemzeti Szövegtár* korpuszából készült szótár számítógépes feldolgozását mutatja be a lexikográfus és működését a felhasználó szemszögéből. Megvilágítja a különbséget a korpusz alapú és a korpusz által vezérelt szótár között, és felhívja a felhasználók, különösen a kétnyelvű szótárak készítőinek figyelmét az e gyakorisági szótár nyújtotta lehetőségekre. – *Pálffy Miklós* Godefroi de Lagny történetével a névtant művelő Fábrián Zsuzsanna tanárnőnek tiszteleg. Mivel Chrétien de Troyes életéről szinte semmi adat nincs, így sok kérdés merül fel a kutatóban: álnév-e vagy sem? És ki Godefroi de Lagny, hiszen ilyen szerzőt nem ismerünk. Miért ő fejezte be a *Lancelot* szövegét? Az biztos, hogy a szöveg „hadüzenet, sőt lázadás az udvari szellem ellen” (159).

Jogos *Prószéky Gábor* kérdése: „Ma is »nyelvében él a nemzet«?” Melyik nyelv van nagyobb veszélynek kitéve: az angol vagy a magyar? Az „új” dolgok: tárgyak, fogalmak, intézmények, tevékenységek, sportágak milyen módon és eszközökkel kerülnek a nyelvbe? A szókincs változása tetten érhető, a nyelvtané kevésbé. „Ki vigyáz a nyelvünkre?” (168) A számítógép vigyáz-e rá? Erre és sok másra is kapunk választ. – *Pusztai Ferenc* tanulmánya a szleng kérdésével foglalkozik. Mi a szleng? Van-e pontos meghatározása? Mi a szleng viszonya a köznyelv különböző rétegeihez? Miként jelölődik az egyes szótárakban: kiegészítő minősítéssel (pejoratív, tréfás, gúnyos, ironikus stb.) vagy alcsoportokkal (sportszleng, iskolai szleng, börtönszleng, diákszleng, durva szleng)? A feltárást egyetemi hallgatókkal tudja a szerző elképzelni. – *Szathmári István* a stilisztika helyének, szerepének és fejlődésének kérdését vizsgálja: miként jutunk el M. Arrivé 1969-ben tett megállapításától – miszerint a stilisztikát nagyjából halottnak tekinthetjük – a mai szemléletig? J. Marouzeau és M. Cressot az irodalomtudomány felé terelte a stilisztikát, B. Croce nyelvesztétikát teremt, K. Vossler történeti stílusvizsgálata utat nyit a szellem-

történetnek, Leo Spitzer már eljut az irodalmi műhöz, nyelvi-stiláris vizsgálatokon keresztül. A G. Molinié és P. Cahné által 1994-ben megjelentetett konferenciakötetből pedig többek között megtudhatjuk, hogy a funkcionális stilisztika megalapítója, Charles Bally reneszánszát éli, és hogy a fellendülés azóta is tart. Ezt igazolják a külföldön és Magyarországon nemrégiben megjelent jelentős kiadványok. – *Vig István* vizsgálat tárgyává teszi Verancsics Faustus szótárát, és elhelyezi az európai lexikográfia történetében. Az 1520–1680 közötti időszakban négy tényezőt elemmez: a humanizmus, a könyvnyomtatás és a reformáció hatását, valamint az egyre növekvő igényt a művelődés iránt. A második részben érdekes táblázatokat találunk a többnyelvű szótárak összehasonlításakor. Ezt követően a Verancsics-szótár jelentőségéről beszél a szerző, a kötet helyéről a horvát és a magyar szótárirodalomban.

Fábrián Zsuzsannát, az italianistát kiemelt figyelemmel és szeretettel köszöntik mindazok az olasz nyelvészettel foglalkozó pályatársak, akik az elmúlt évtizedekben közvetlen kollégái, szerzőtársai és tanítványai voltak. *Danilo Gheno* már ajánlásával is utal a közösen végzett munkákra. „Nomi propri nelle espressioni figurate italiane e ungheresi” című kontrasztív frazeológiai tanulmányában olyan témát dolgoz ki, amelynek előzményei megtalálhatók kettőjük közös munkásságában. Rámutat eredetükre, kultúrtörténeti hátterükre vagy éppen eredetük homályosságára. Tanulmányát a „Fábrián” név frazeológiai előfordulásainak felsorolásával fejezi be. – *Szabó Győző* az olasz dal fejlődését és az olasz dal szerepét vizsgálja az ifjúsági kultúrában, a nyelvi egyesítésben, az olasz mint idegen nyelv tanításában. A dalszövegek nyelvi-stilisztikai elemzésekor arra a megállapításra jut, hogy bizonyos jegyek megerősítik az ifjúsági nyelvhasználat egyéb területén regisztrált tendenciákat, mások nem igazolódnak, ami egy bizonyos költőiségre való törekvéssel magyarázható. A szerző a „Sanremói szótár” felhasználásával írt, *Susanna* című költemény-

nyel zárja cikkét. – *Giampaolo Salvi* „Barbazio” című írásában a többnyelvűséget elemzi. Számos olasz dialektusnak gazdag, több évszázados, irodalmi célú használata van. Ugyancsak gyakori helyzet, amikor ugyanazon műben több nyelven szólnak meg a szereplők, nagy gondot okozva azoknak, akik bármilyen más nyelven szeretnék ezt visszaidélni. Salvi az egyik legismertebb Goldoni-darabban vizsgálja a szereplők nyelvét, különös tekintettel az egyik főszereplő, Gasparina nyelvhasználatának sajátosságaira és ezek okaira. Rávilágít, hogy miképpen érzékelteti Goldoni a kor szociolingvisztikai helyzetéből adódó jelenségeket, például az olasz nyelv kiejtését a dialektust beszélők szájából.

Fábián Zsuzsanna munkássága során, a személynevek kutatása kapcsán többször került kapcsolatba a magyarországi olaszok történetével, a magyar–olasz kapcsolatok kérdésével a szűk nyelvi vonatkozásokon is túl. *Domokos György* beszámolója, „Olasz családok áttelepítése Károlyi Sándor uradalmába a XVIII. században”, ebbe a témakörbe tartozik. A szerző alapos levéltári kutatásai sok új információval gazdagítják a kapcsolattörténetet, így pontosabb képet kapunk arról, hogy mikor, milyen céllal, honnan telepítettek be olasz lakosságot, és mi lett későbbi sorsuk. – *Sztanó László* tanulmánya, „Az édes olasz nyelv sztereotípiája néhány idegen megfigyelő tollából” azt vizsgálja, milyen megítélés alá esett az olasz nyelv dallamossága, hogyan élik meg az utazók az irodalmi nyelvtől különböző helyi nyelvekkel való találkozást, hogyan ítélik meg a firenzei tájszólást, és hol beszélnek legszebben az olasz nyelvet. A dallamos olasz nyelv írott, irodalmi használatra született, és az ebből adódó hátrányokat máig sem sikerült teljesen leküzdeni, mert más funkciókban és műfajokban ma is más nyelvek és kódok használata a domináns. – *W. Somogyi Judit* a magyar *viszsa*, *viszont* igeekötővel alkotott viszonzást jelentő igéket elemzi, majd olasz megfelelőiket vizsgálja meg. Megállapítja, hogy a viszonzó jellegű válasz kifejezése a két nyelvben eltérő módon valósul meg, ugyanakkor mindkét

nyelvben tapasztalható bizonytalanság és nem teljes egyértelműség. – *Berényi Márk* „Le denominazioni dell’insetto *Lucanus Cervus* nella lingua italiana” címmel igazi klasszika-filológiai témát dolgoz fel (a budapesti egyetem egykori professzora, Carlo Tagliavini több száz hasonló témájú szakdolgozatot vezetett). A „szarvasbogár” latin elnevezését vizsgálva ismerteti a „lucanus” szó eredetére vonatkozó hipotéziseket. Igen érdekes tanulmány, amely bizonyosságot ad arról is, hogy szerzője otthonosan mozog a nyelvészet több területén, a hagyományos és modern eszközök világában.

A gondosan szerkesztett, szép kiállítású kötet 27 tanulmányt tartalmaz, és ráadásként *Kiss Gábor* szellemes „Szótár a szótárban” című összeállítását Fábián Zsuzsanna tiszteletére „A szótár szó előfordulásairól A magyar nyelv értelmező szótárában”.

Józsa Judit – Oszetzky Éva

Menyhárt József – Presinszky Károly (szerk.)

Fordítás – kétnyelvűség

Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról, valamint a magyar–szlovák kétnyelvűségről
Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, 2009. 112 p.

A kötet tartalma két nagy részre osztható: egyrészt fordításelméleti írásokra, másrészt a kétnyelvűség és a fordítás kapcsolatának, illetve a kétnyelvű beszélők nyelvhasználatának empirikus kutatására. Az első két írás jelentős hozzájárulás a fordításelmélet két kérdéséhez: a tükörfordítások és az ekvivalencia definiálásához, leírásához, kategorizálásához. Mindkét írás funkcionális nézőpontról, nem csupán a fordításelmélet, hanem az alkalmazott fordítástudomány számára is fontos megállapításokat tartalmaz.

A kötetet Tolcsvai Nagy Gábor (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest és